

Archeologienota

Baasrode (Dendermonde) – Broekkantstraat

David Vanhee en Ruth Ferket

Bornem
2020

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: David Vanhee en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2020/12.807/21

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens.....	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze.....	16
2.4	Assessmentrapport.....	16
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	16
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	24
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	31
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	34
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	35
3	Samenvatting.....	36
4	Bibliografie.....	37
4.1	Publicaties.....	37
4.2	Websites	37
5	Bijlagen	38
5.1	Archeologische periodes.....	38

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2020A280

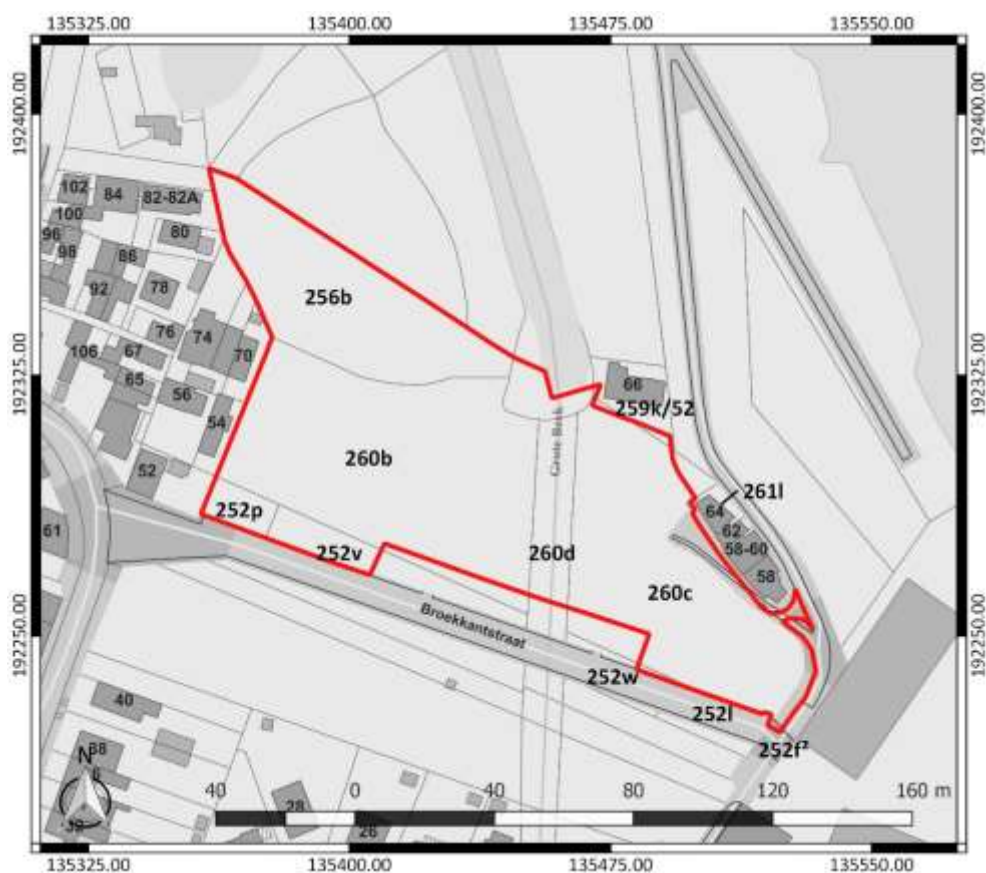
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Dendermonde, Baasrode, Broekkantstraat, Broekkant

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 135499, 192290
- 135524, 192222
- 135357, 192285
- 135359, 192384

Kadastraal plan:

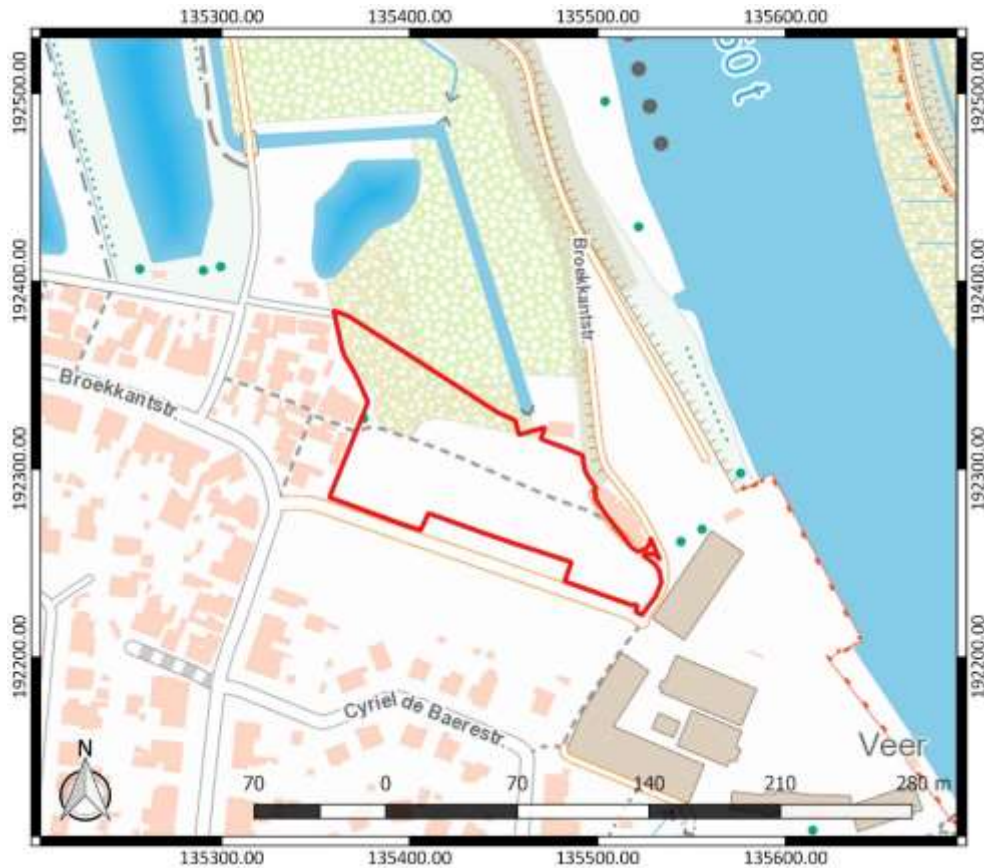

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Dendermonde, Afdeling 5 (Baasrode), sectie B, nummers 252f² (partim), 252l (partim), 252p (partim), 252v (partim), 252w (partim), 256b, 259k/52 (partim), 260b (partim), 260c (partim), 260d (partim) en 261l (partim), en openbaar domein

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 11.220 m²

Topografische kaart:

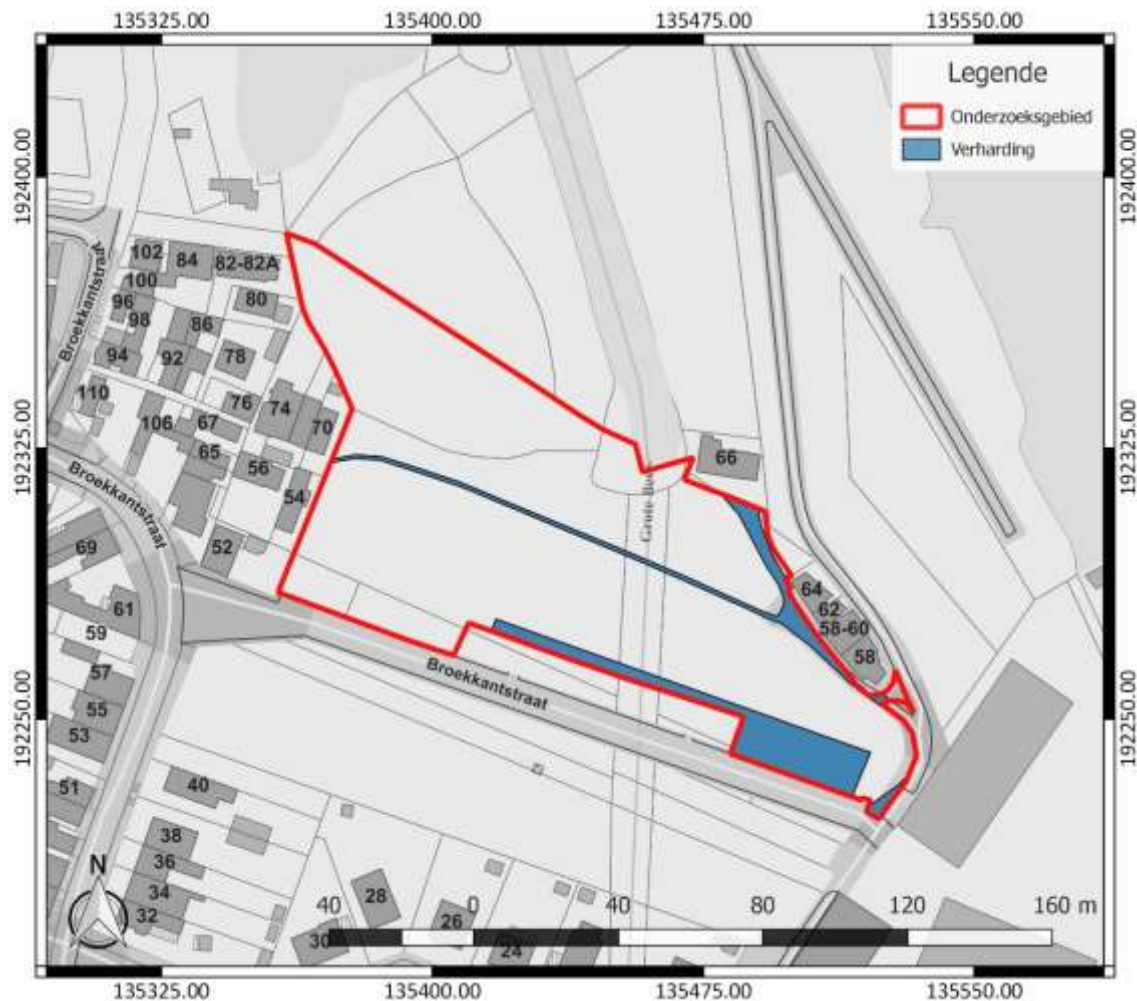

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 24/01/2020 – 29/01/2020

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoekopdracht

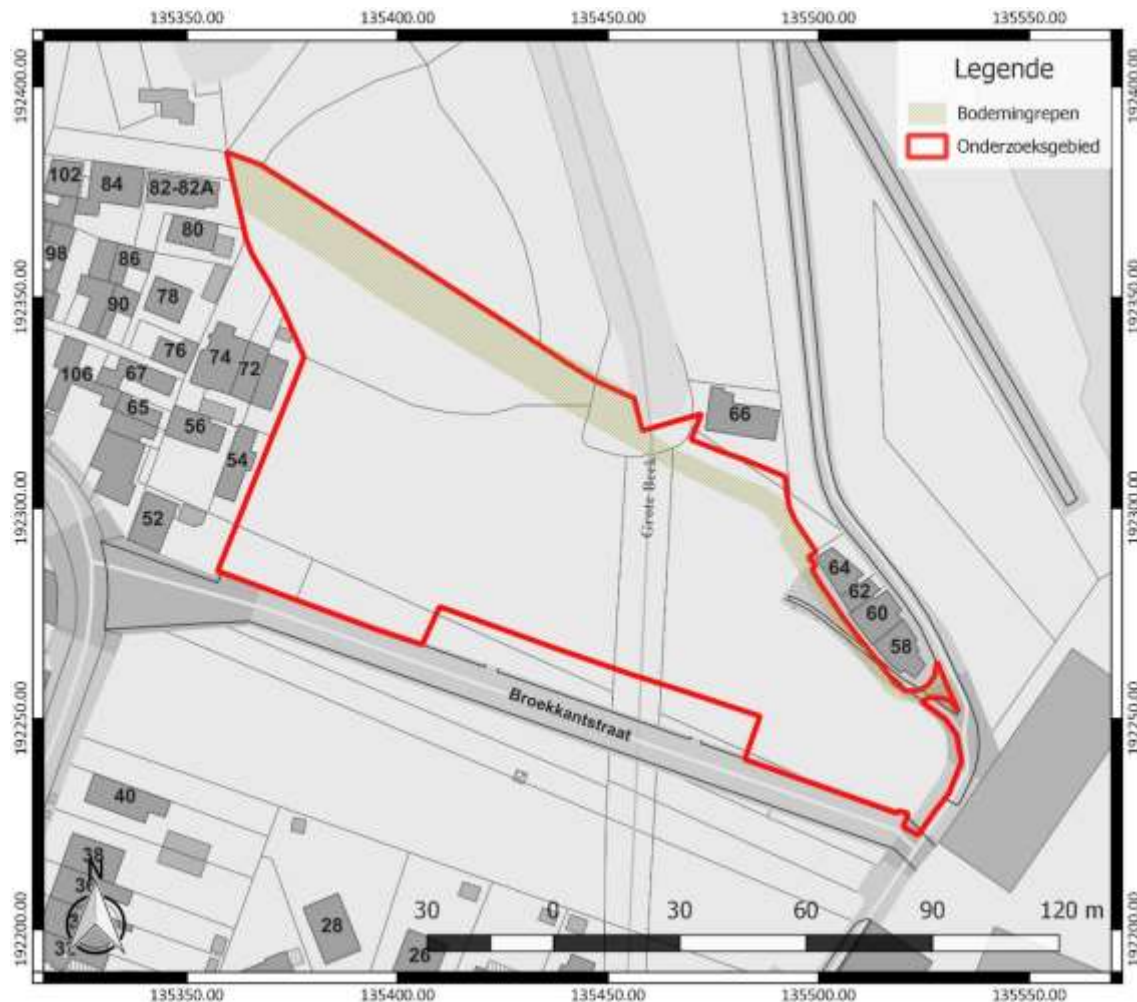
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

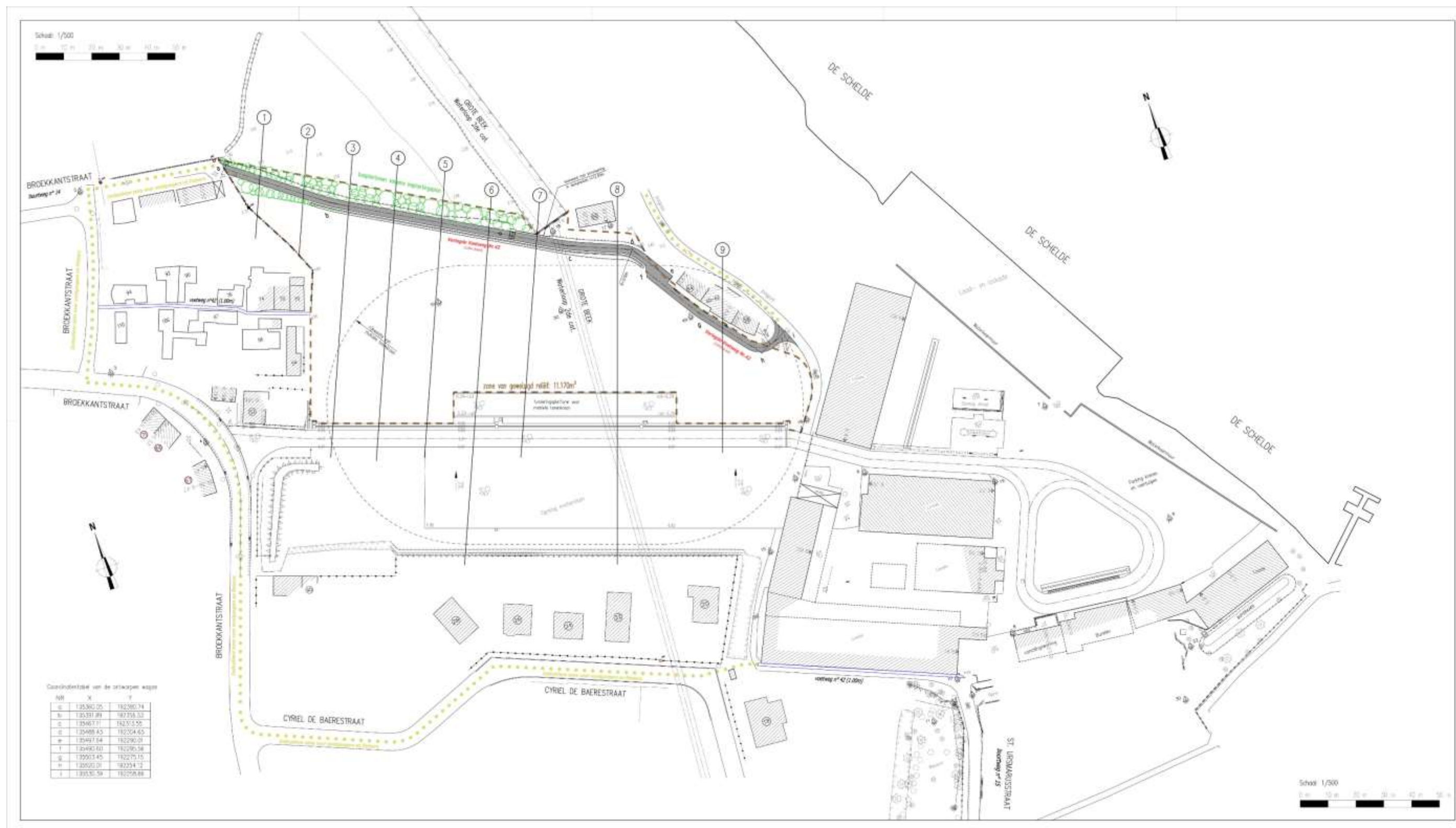
Randvoorwaarden: De huidige aanvraag bestaat uit de aanvraag van een zone van gewijzigd reliëf van 11.170 m². Deze werken werden reeds uitgevoerd. Het betreft een regularisatieaanvraag. Enkel in het noorden van het onderzoeksgebied wordt nieuwe infrastructuur en beplanting aangelegd (Figuur 4). Het gaat om een zone van ca. 1665 m².

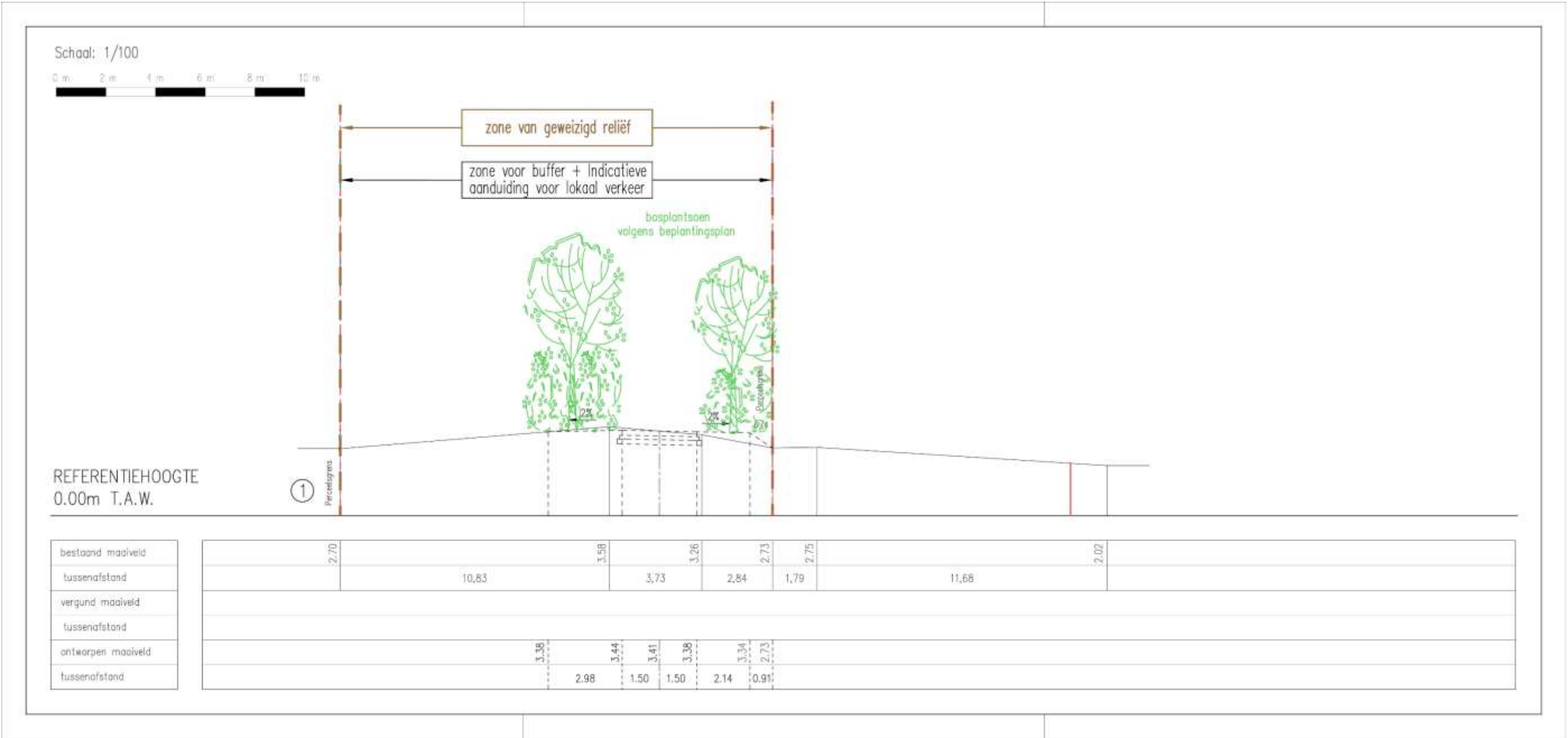

Figuur 4: Aanduiding van de zone waar nieuwe infrastructuur en beplanting voorzien wordt, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Het onderzoeksgebied omvat een zone van 11.170 m² waarvoor een aanvraag van gewijzigd reliëf wordt ingediend. Deze werken werden reeds uitgevoerd op het terrein. Het betreft dus een regularisatie-aanvraag. In het noorden van het terrein (zone van ca. 2466 m²) wordt een nieuwe weg voor voetgangers en fietsers aangelegd (Figuur 5). Het gaat om de realisatie van een tracé tussen buurtweg nr. 14 (de Broekkantstraat) en de Scheldedijk. Langs het centrale en het westelijke deel van de nieuwe weg wordt een gracht aangelegd. In het noordwesten van het terrein wordt beplanting (bosplantsoen) voorzien. De weg wordt aangelegd in cementbeton met een onderliggende steenslagfundering en zal een dikte hebben van ca. 55 cm. In de onderste laag van de weg wordt een pvc-buis aangelegd. Op de meeste plaatsen blijft de verstoringdiepte van de geplande werken boven het vergunde maaiveld en zal dus enkel opgebrachte grond geroerd worden.

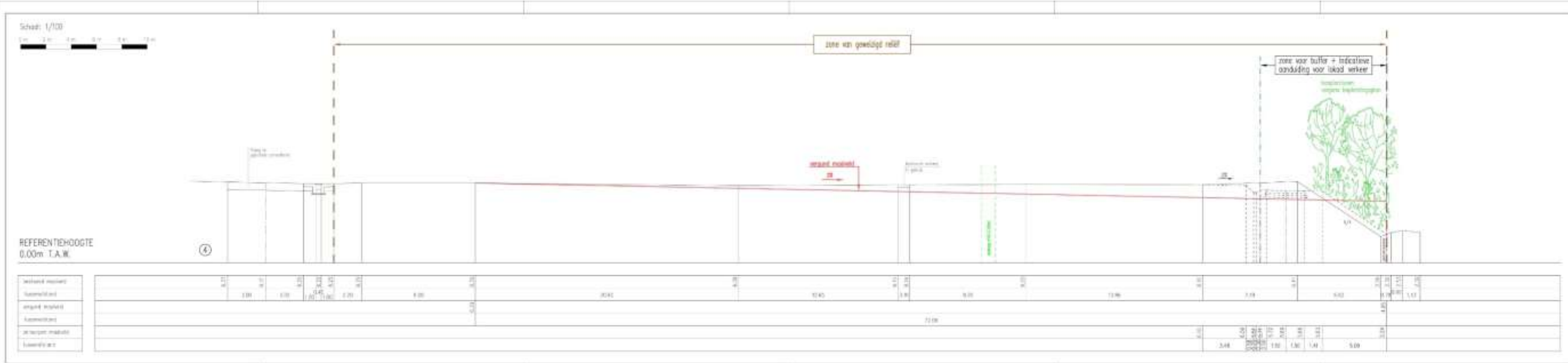

Figuur 6: Snede (SWBO bvba)

Figuur 7: Snede (SWBO bvba)

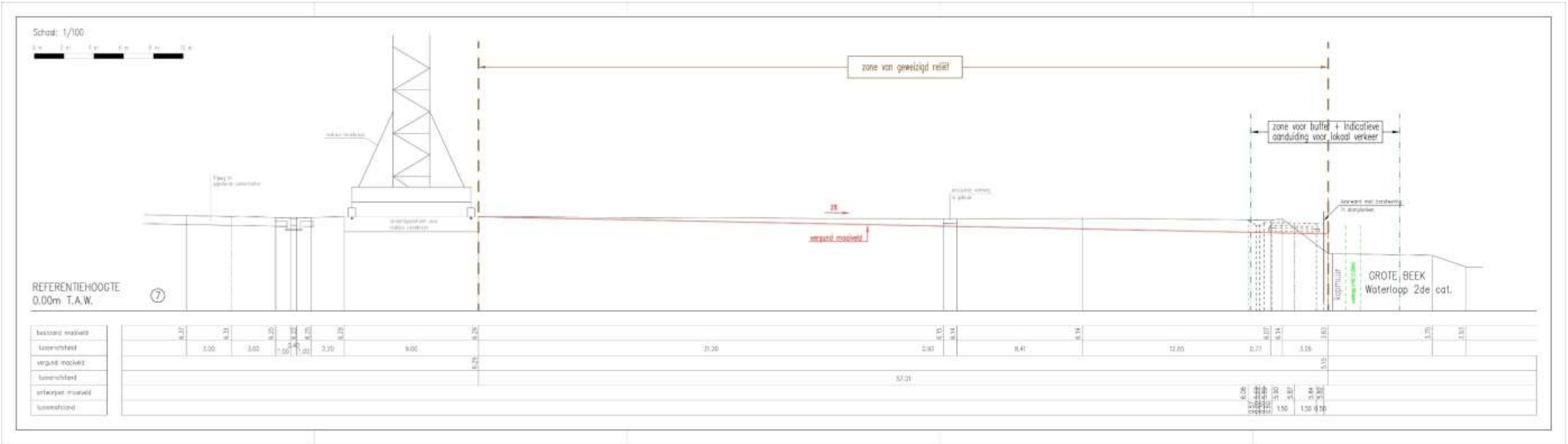
Figuur 8: Snede (SWBO bvba)

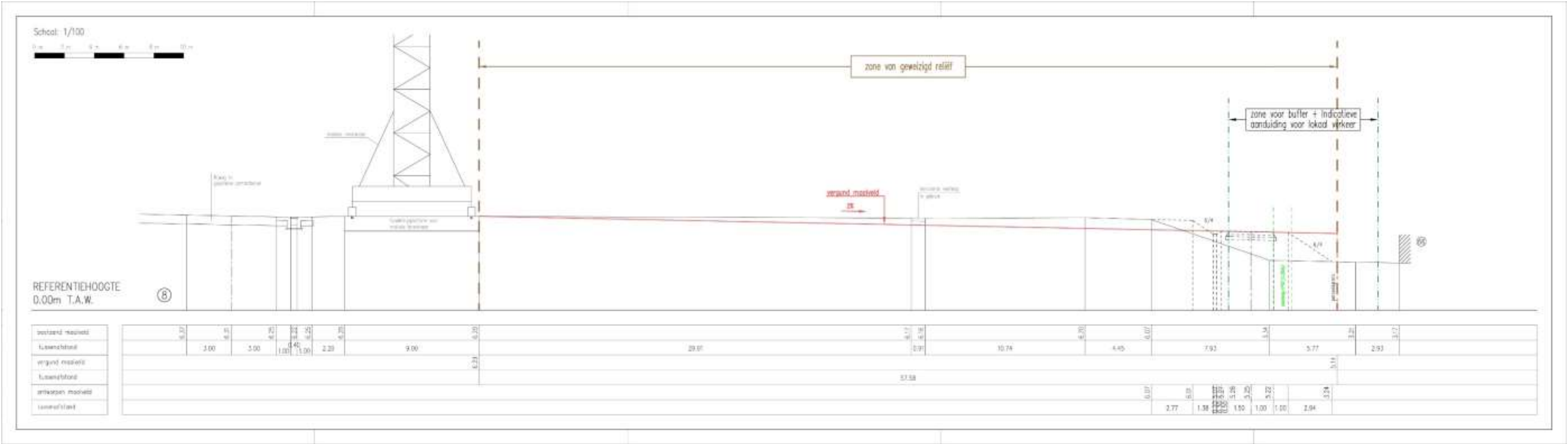
Figuur 9: Snede (SWBO bvba)

Figuur 10: Snede (SWBO bvba)

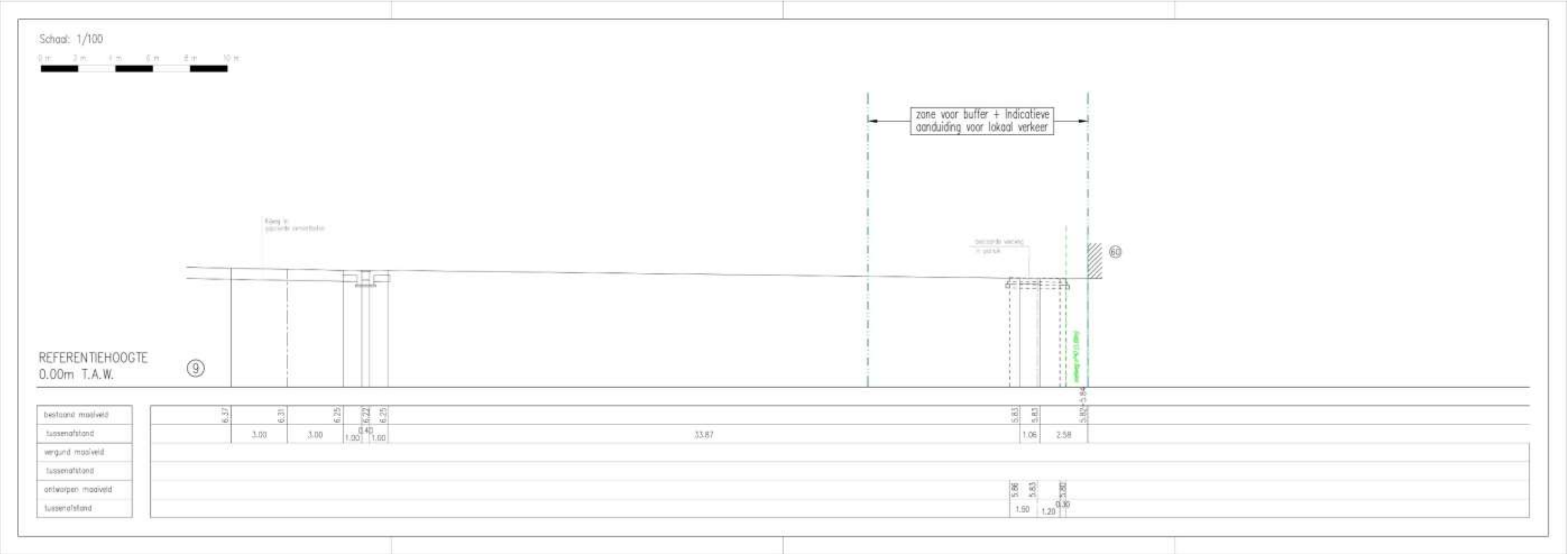
Figuur 11: Snede (SWBO bvba)

Figuur 12: Snede (SWBO bvba)

Figuur 13: Snede (SWBO bvba)

Figuur 14: Snede (SWBO bvba)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841), de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) worden vijf momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

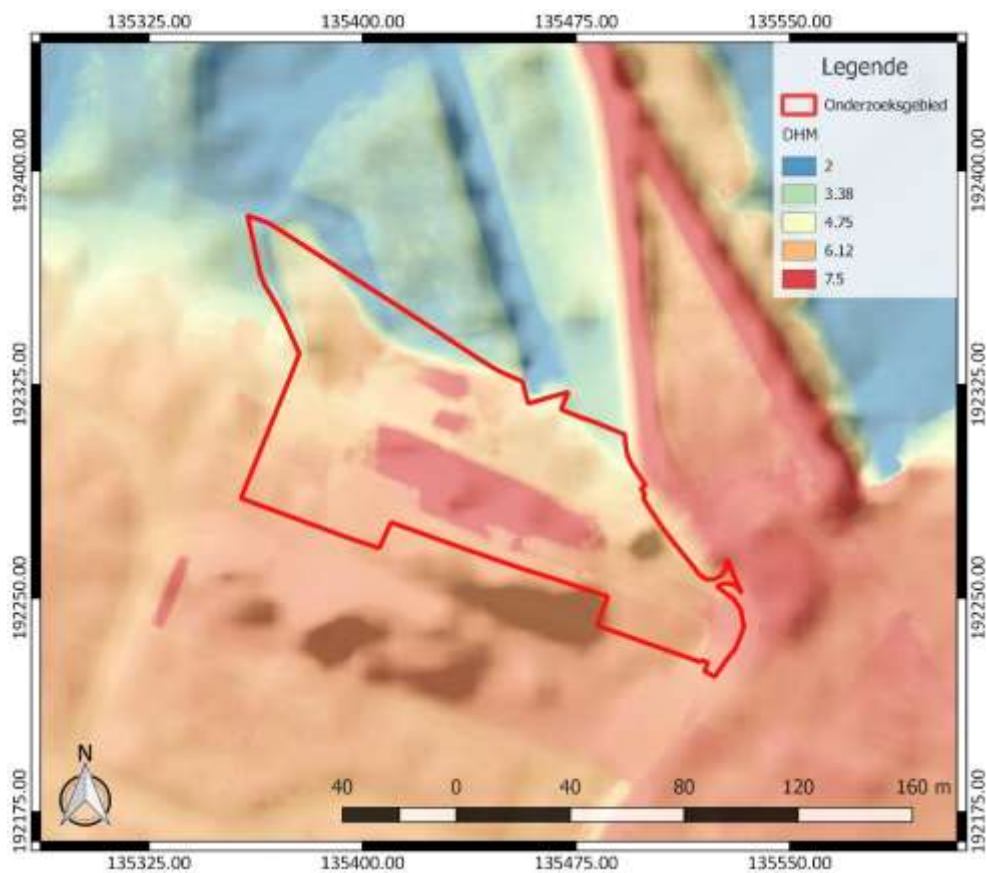
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

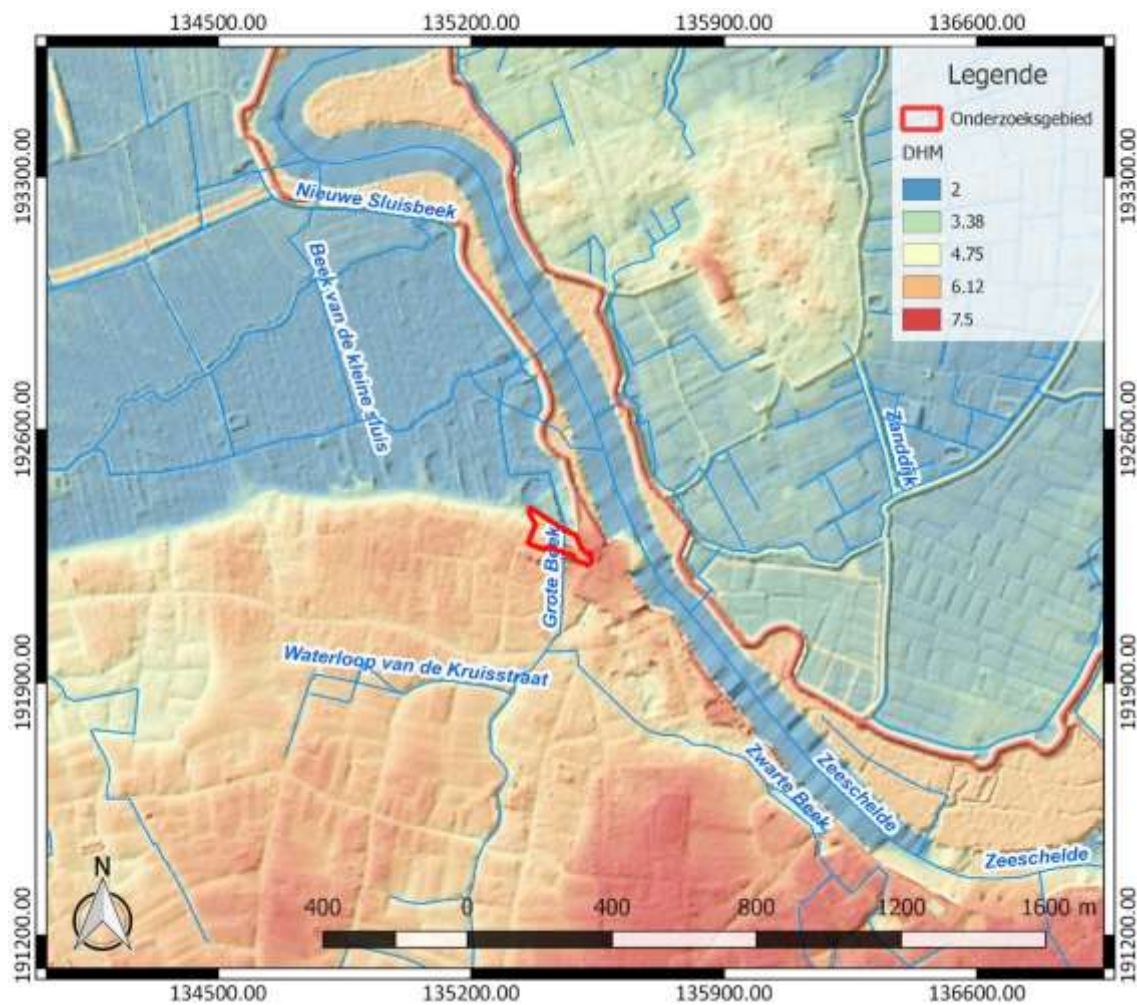
Het onderzoeksgebied bevindt zich ten noordwesten van het centrum van Baasrode. De Broekkantstraat loopt in het oosten door het onderzoeksgebied en situeert zich ook ten zuiden en ten westen van het terrein. Verder ten zuiden bevindt zich de Cyriel De Baerestraat en ten zuidoosten de Sint-Ursmarusstraat (Figuur 15). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. De Grote Beek stroomt ondergronds van zuid naar noord door het onderzoeksgebied en mondt ten noorden van het terrein uit in de Zeeschelde, die ten noorden, ten oosten en ten zuidoosten van het terrein stroomt. Ten zuidoosten bevindt zich ook de Zwarte Beek en ten zuidwesten loopt de Waterloop van de Kruisstraat. Ten noordwesten en ten noordnoordwesten zijn respectievelijk de Beek van de kleine sluis en de Nieuwe Sluisbeek te vinden (Figuur 17).

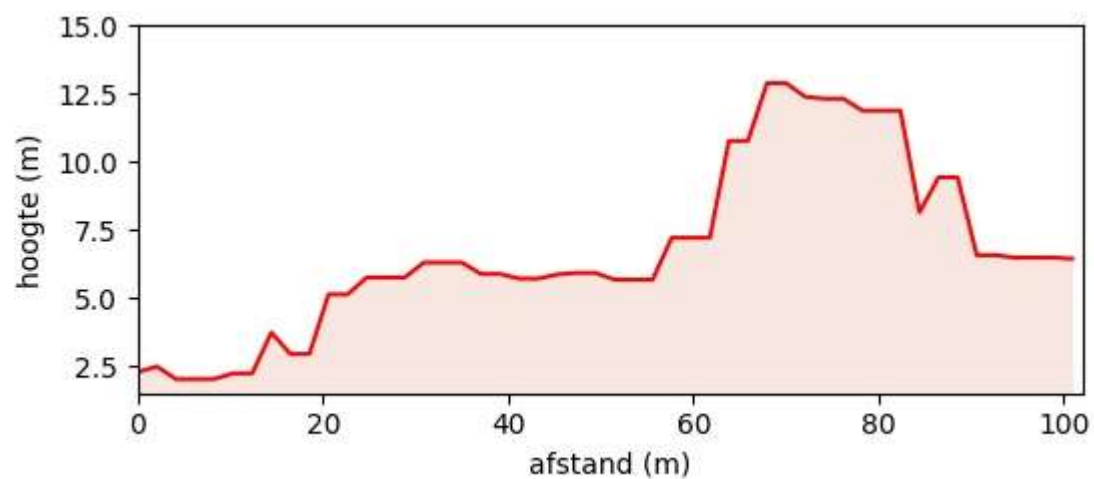
Figuur 15: Luchtfoto van 2019 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 16: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 17: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 18: Hoogteverloop van noordnoordwest naar zuid over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch ligt het onderzoeksgebied op de overgang van de alluviale vlakte van de Schelde naar de Vlaamse Zandstreek. De Schelde vertoont hier een onregelmatig verloop en beschrijft verschillende grote bochten. De alluviale vallei in deze bochten bestaat uit lage, vlakke stroken op een niveau van ca. 1 à 2 m. Aan de rand van het pleistocene gebied komen komgronden voor. Wegens inklinking van de venige ondergrond wordt de overgang van de komgronden naar het aangrenzend dekzandgebied op vele plaatsen gemarkeerd door een steile valleirand van soms enkele meters. Dit is onder meer zo aan de zuidgrens van het Nieuwbroek (Vlassenbroekse polder), dat zich juist ten noorden van het onderzoeksgebied bevindt. Rond Baasrode bevindt zich een vrij vlak gebied met een gering microreliëf en ruggen die een maximale hoogte van 7 m bereiken. Daartussen zijn enkele smalle, weinig ingesneden beekvalleien te vinden.³ De Vlassenbroekse polder strekt zich ten noorden van het onderzoeksgebied uit. Het gebied wordt voornamelijk ingenomen door ingepolderde gronden met verschillende dijken en bestaat uit alluviale klei of ligt net op de overgang van de alluviale vallei naar de Vlaamse Zandstreek. Het gebied ligt in en op de rand van een oostelijke uitloper van de Vlaamse Vallei.⁴

Het onderzoeksgebied bevindt zich ter hoogte van de bovenvermelde steile valleirand van de Scheldevallei (Figuur 16). Het terrein kent een hoogte van 2,0 m in het noorden tot 12,9 m TAW naar het zuiden van het terrein toe (Figuur 18). De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 19) bestaat uit het Lid van Ussel. Dit wordt gekenmerkt door grijsblauwe tot blauwe klei.⁵

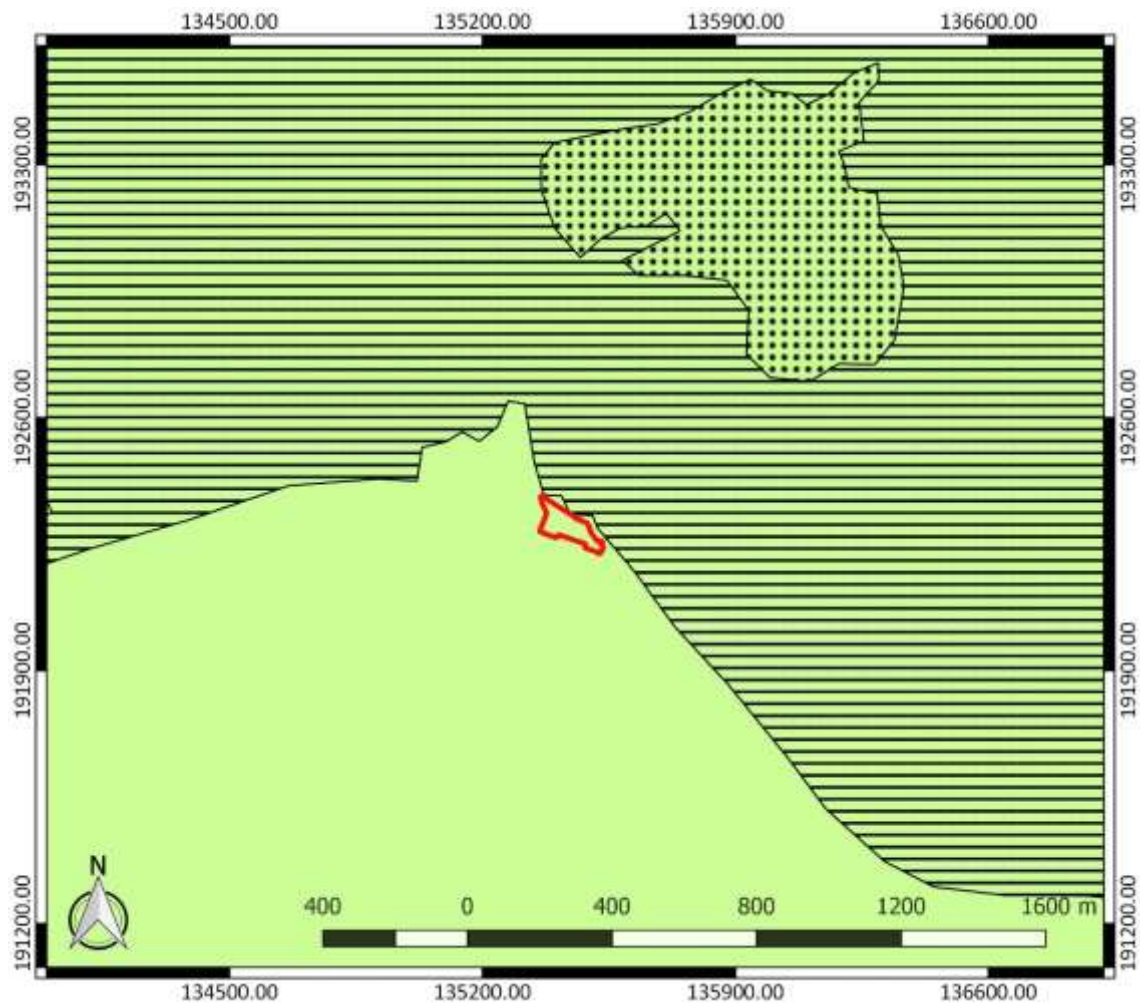
Figuur 19: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

³ Louis 1974, 9-13

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Vlassenbroekse polder en polder van Kastel, Mariekerke en Sint-Amands [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135064> (geraadpleegd op 27 januari 2020)

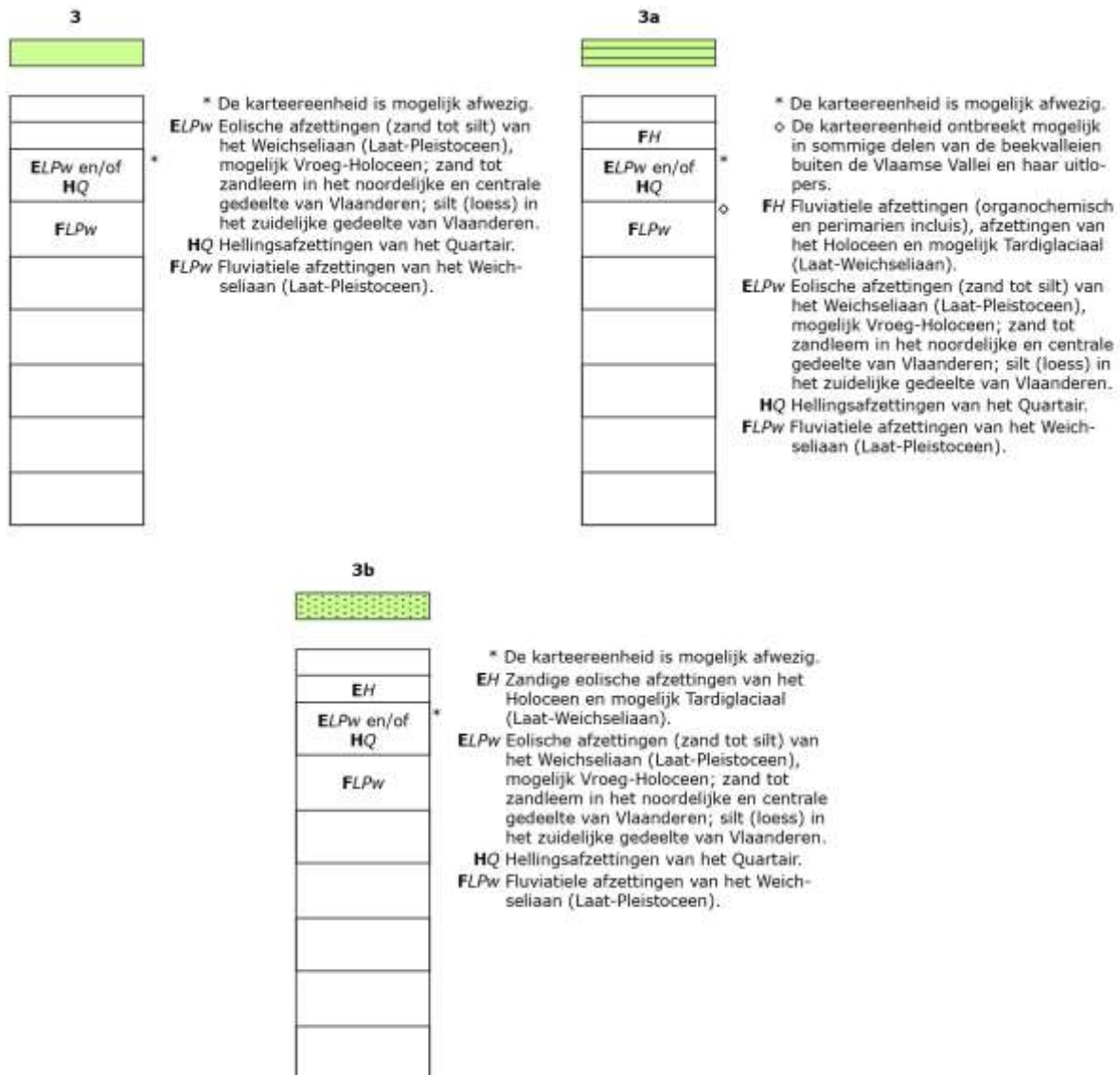
⁵ www.geopunt.be/kaart

De quartairgeologische kaart (Figuur 20) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen kunnen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Deze karteereenheid is echter mogelijk afwezig. Hieronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). In de aangrenzende Scheldevallei, ter hoogte van de gearceerde zone op de kaart, bevinden zich tevens jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). In de gestippelde zone worden dan weer zandige eolische afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) aangegeven.⁶

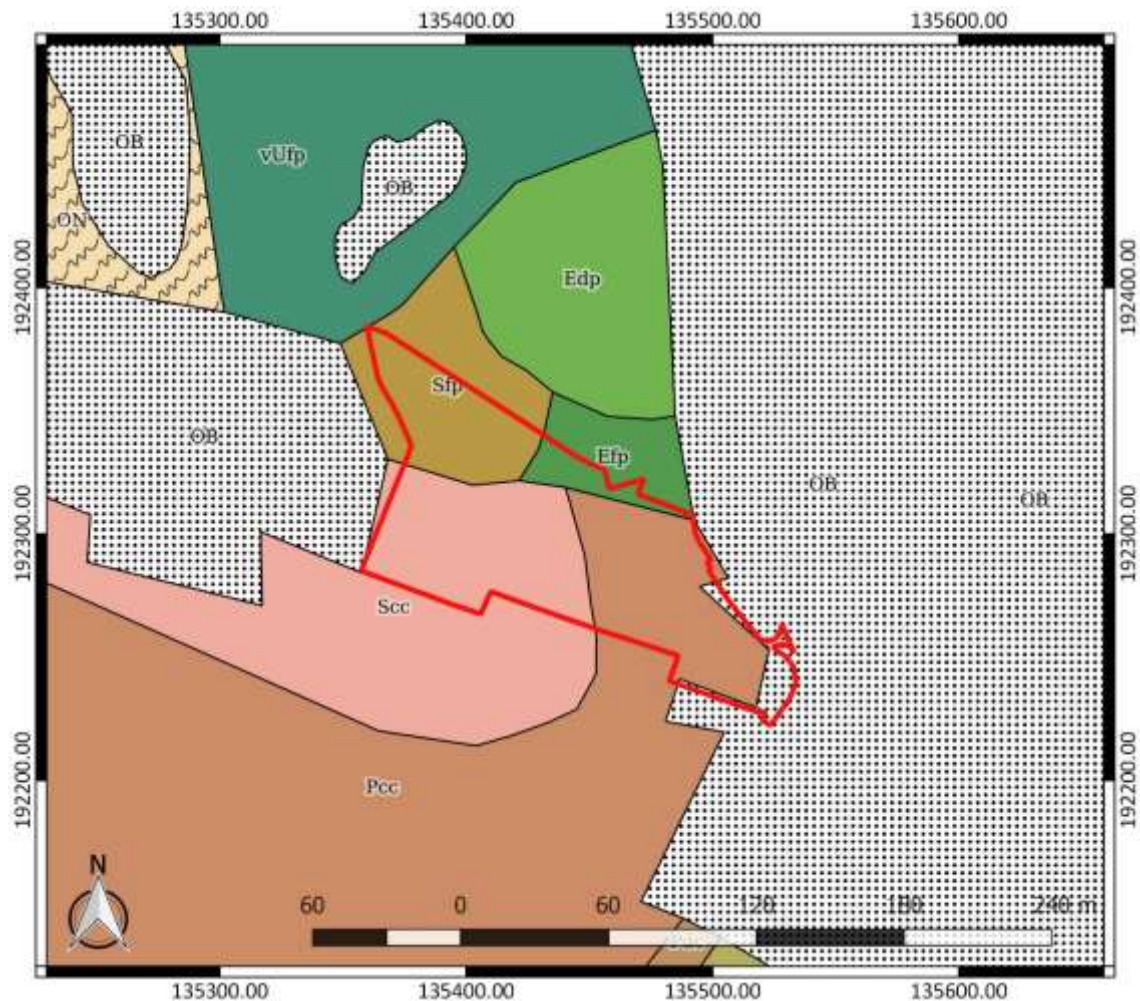
Figuur 20: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁶ www.geopunt.be/kaart

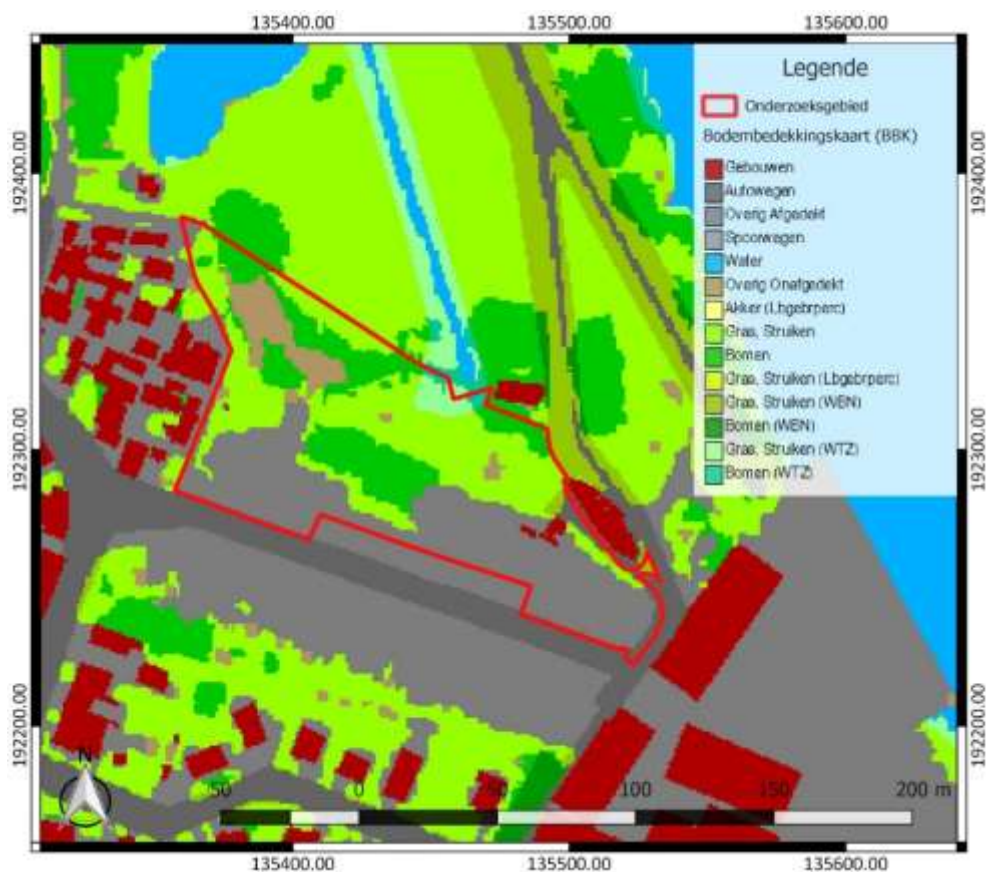
Figuur 21: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 22) toont aan dat het onderzoeksgebied op de overgang van kleibodems naar zand- en zandleembodems ligt. In het noordoosten van het terrein treffen we een zeer sterk gleyige kleibodem zonder profiel (Efp) aan. In het noordwesten wordt een zeer natte lemig zandbodemp zonder profiel (Sfp) verwacht. In het zuidoosten en het zuidwesten van het terrein geeft de bodemkaart respectievelijk een matig droge licht zandleembodem (Pcc) en een matig droge lemig zandbodemp (Scc) met een sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont aan. Er is dus een verschil op te merken tussen een matig droge bodem, die op de hoger gelegen delen van het terrein voorkomt, en een zeer natte bodem, die ter hoogte van het lager gelegen deel van het terrein te situeren is.

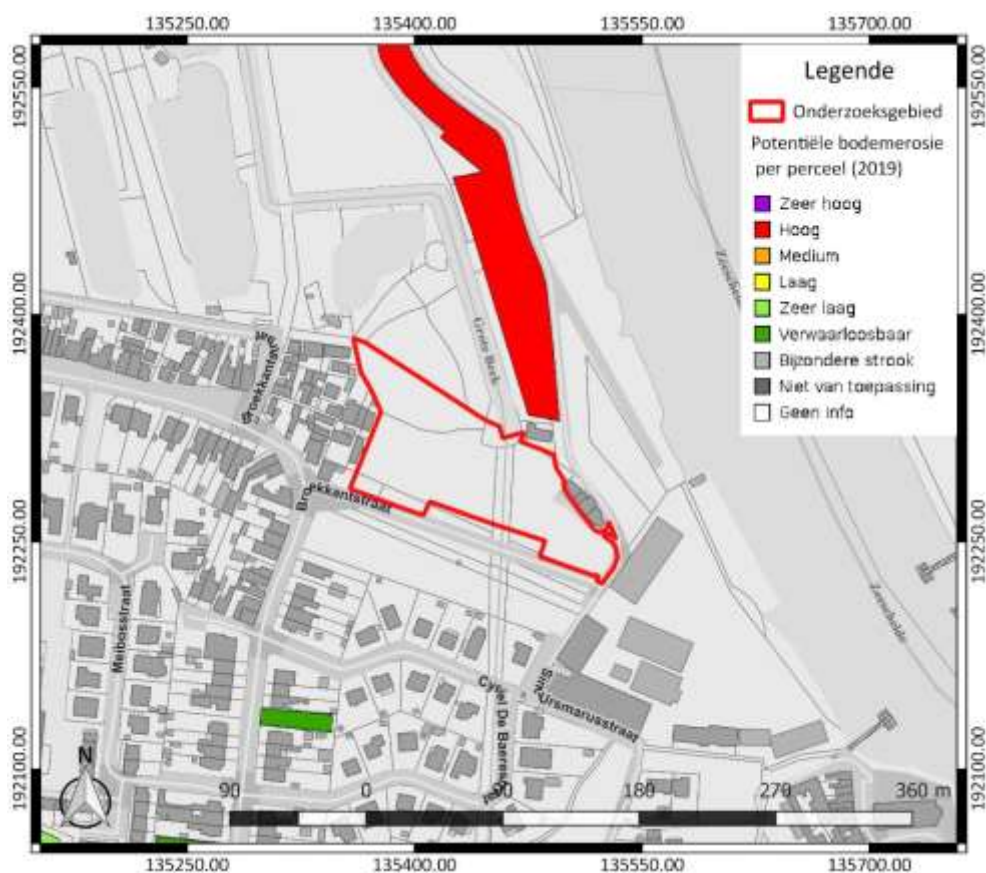

Figuur 22: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaart gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken, bomen en onafgedekte bodem (Figuur 23). Een recente luchtfoto (Figuur 15) geeft aan dat slechts een beperkt deel van het terrein verhard is en dat er geen bebouwing aanwezig is binnen het onderzoeksgebied. Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid hoog op de percelen ten noorden van het onderzoeksgebied (Figuur 24). De kaart geeft geen informatie over de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied zelf.

Figuur 23: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

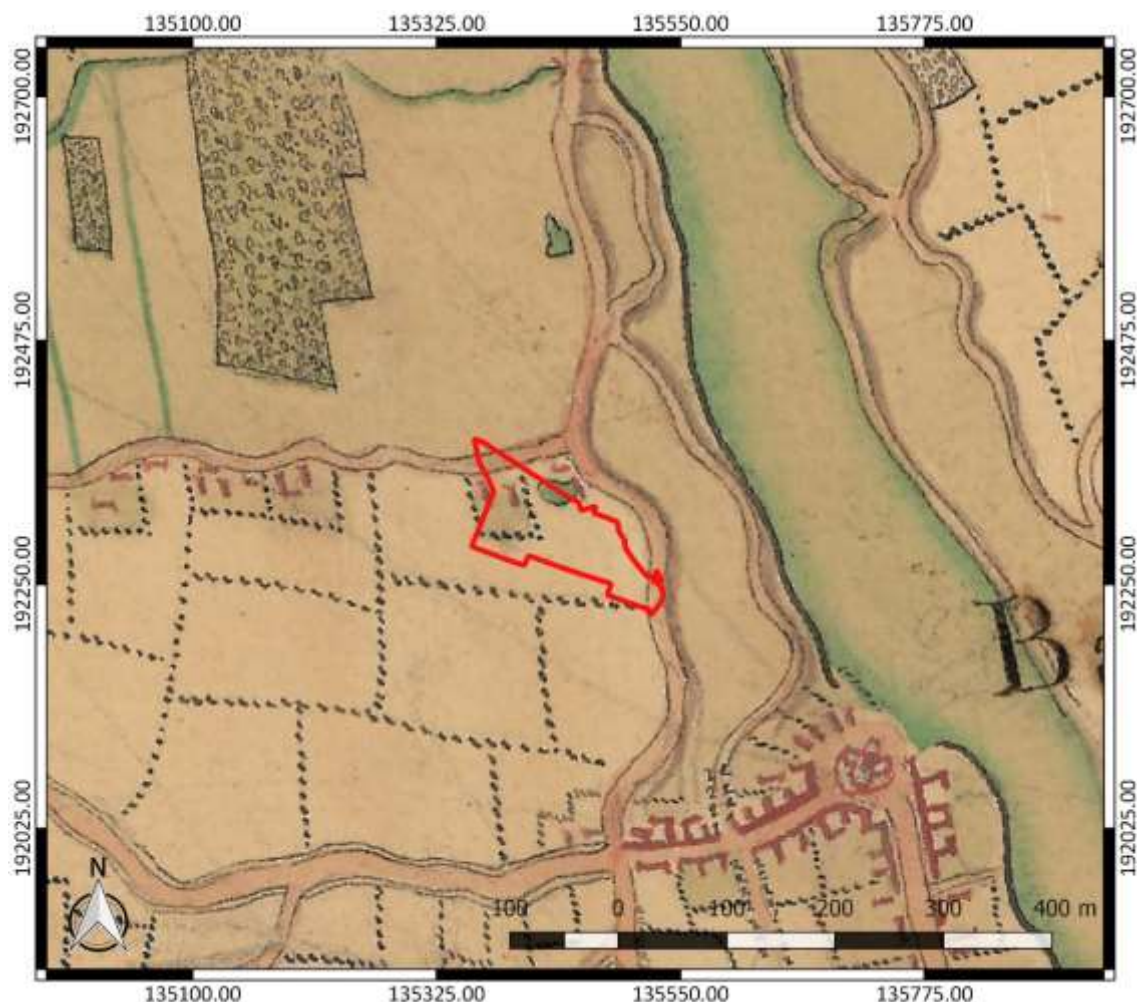

Figuur 24: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De oudste vermelding van Baasrode komt voor in een schenkingsoorkonde van Lodewijk de Vrome uit 821. Het dorp werd in het verleden vermeld als “Baceroth” en ook als “Bassarode”. De geschiedenis van Baasrode werd bepaald door de ligging aan de Schelde. Het dorp groeide reeds in de vroege middeleeuwen uit tot een handelscentrum. Een groot deel van de bevolking leefde van de activiteiten op de Schelde. In 1777 waren er maar liefst vijf scheepstimmerwerven aanwezig in Baasrode. In de 19de eeuw kenden de scheepswerven een grote bloei door de houten scheepsbouw. In de 20ste eeuw doofde deze activiteit langzaam uit en in 1986 kwam er een definitief einde aan de scheepsbouw.⁷

Op de Villaretkaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), wordt het onderzoeksgebied in het noordwesten en in het zuidoosten doorsneden door een weg (Figuur 25). In het westen van het onderzoeksgebied is een gebouw te bemerken. Mogelijk komt dit echter door een fout bij het georefereren van de kaart. De volgende historische kaarten situeren het onderzoeksgebied namelijk meer naar het oosten toe. In het noorden is een vijvertje aangegeven. Ten oosten bevindt zich de Schelde en ten zuidoosten is de historische dorpskern van Baasrode te zien.

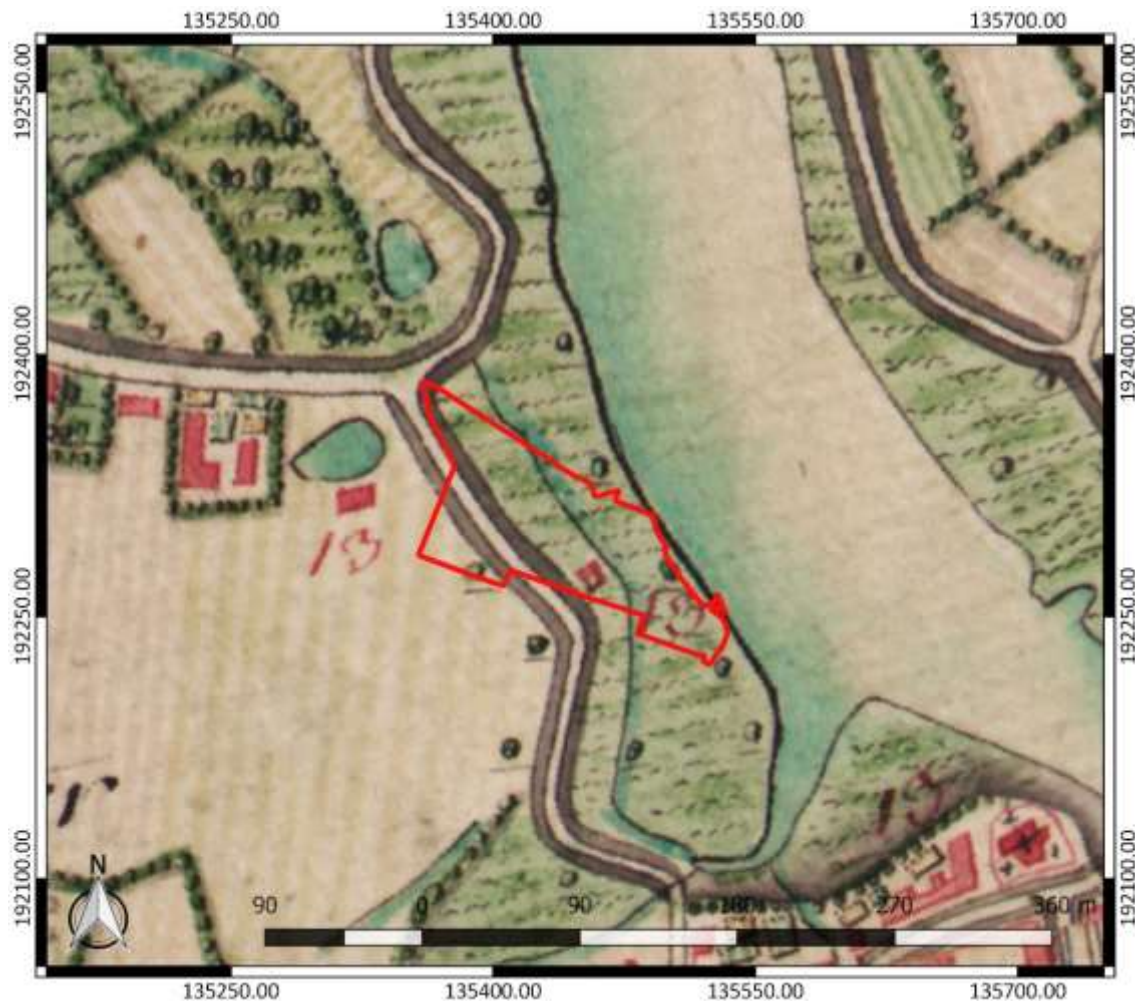
Figuur 25: Villaretkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁷ Toerisme Dendermonde: <https://www.toerismedendermonde.be/product/769/voorstelling-van-baasrode>

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), toont een dijk in het zuidwesten van het onderzoeksgebied (Figuur 26 en Figuur 27). Centraal stroomt een waterloop en in het zuiden is een klein gebouw te zien. Het overige deel van het terrein wordt ingenomen door grasland. Het onderzoeksgebied grenst in het oosten aan de Schelde. Vermoedelijk is er dus een afwijking ontstaan bij het georefereren van de kaart en moet het terrein westelijker gesitueerd worden. Wanneer we het terrein naar het westen opschuiven, zien we dat het niet door grasland maar door akkerland wordt ingenomen. Ook de vijver is opnieuw weergegeven. Ten zuiden van de vijver is een gebouw aangegeven, dat waarschijnlijk in het onderzoeksgebied gesitueerd moet worden. Ten zuidwesten is de “Broeck Cauter Cappel” te bemerken.

Figuur 26: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

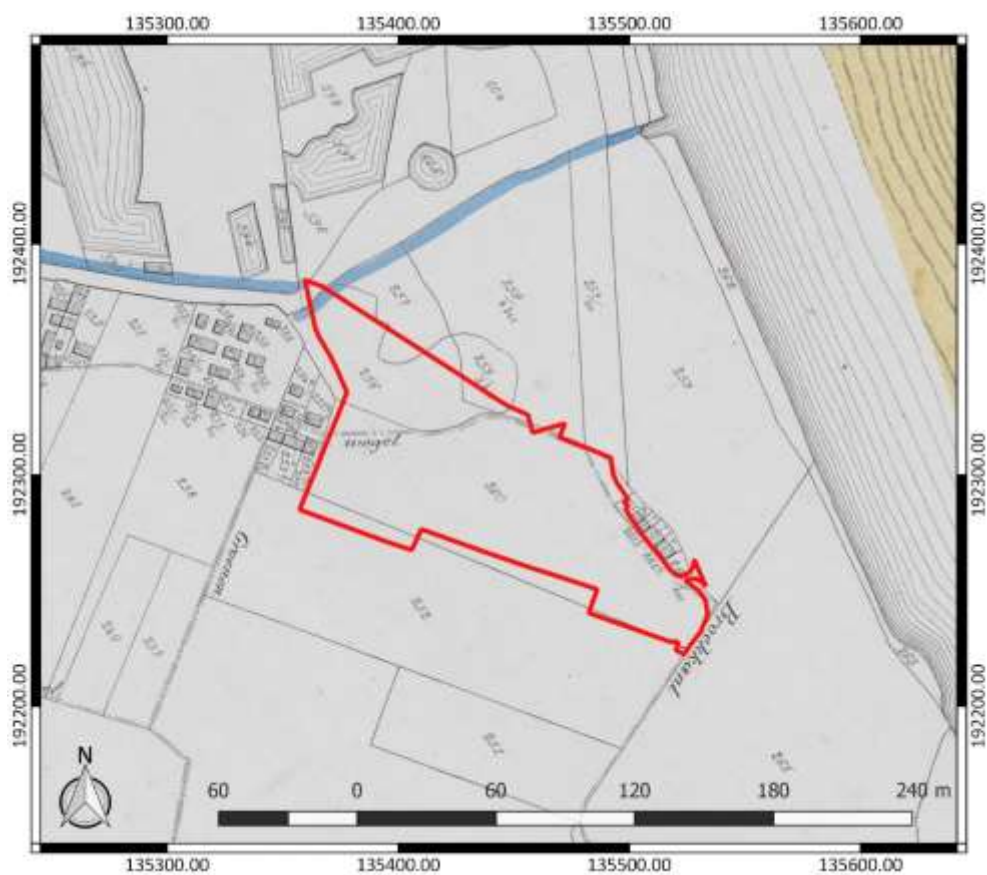
Figuur 27: Detail van de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is geen bebouwing meer te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 28). Er loopt een pad in het zuidoosten en in het noordwestelijke deel van het terrein. De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) toont een gelijkaardig beeld (Figuur 29). Het pad, dat hier als “Broekkant weg” benoemd wordt, bevindt zich echter centraler binnen het onderzoeksgebied.

De Vandermaelenkaart (1846-1854) geeft een gebouw weer in het zuidoosten van het terrein (Figuur 30). Deze kaart toont verder aan dat het terrein op een helling gelegen is. Dit sluit aan bij de vaststelling dat het projectgebied ter hoogte van de steile valleirand van de Scheldevallei gelegen is (zie 2.4.1). Langs de oostelijke rand van het terrein is grasland weergegeven. Vermoedelijk is er echter opnieuw een kleine afwijking ontstaan bij het georefereren van de kaart en moet het onderzoeksgebied iets westelijker gesitueerd worden.

Figuur 28: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 29: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

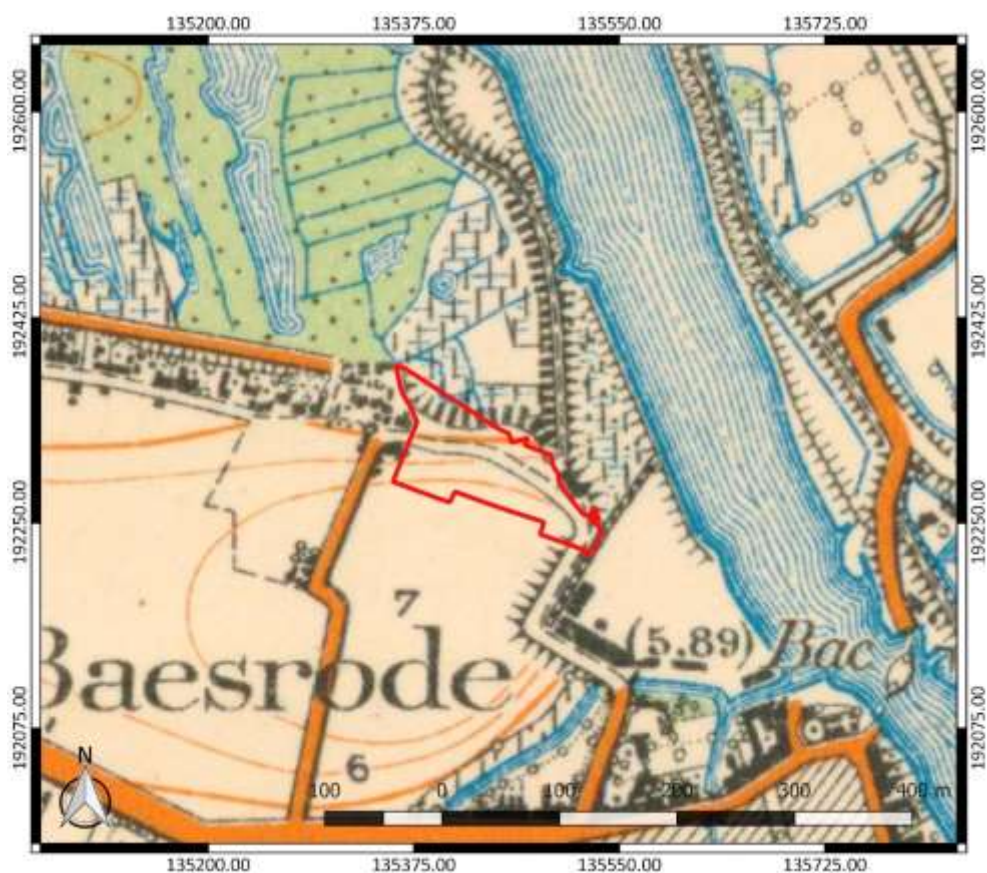
Figuur 30: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een topografische kaart uit 1864 (Figuur 31) toont opnieuw een vijver of plas in het noordwesten van het terrein. Ten zuiden ervan bevindt zich een dijk. Ook ten oosten van het terrein loopt een dijk. De kaart vermeldt het toponiem "Broekant". Een topografische kaart uit 1930 (Figuur 32) geeft opnieuw een dijk weer in het noorden van het projectgebied. Er is geen waterpartij meer te bemerken in het noordwesten van het terrein. In het centrale deel van het onderzoeksgebied is een weg weergegeven.

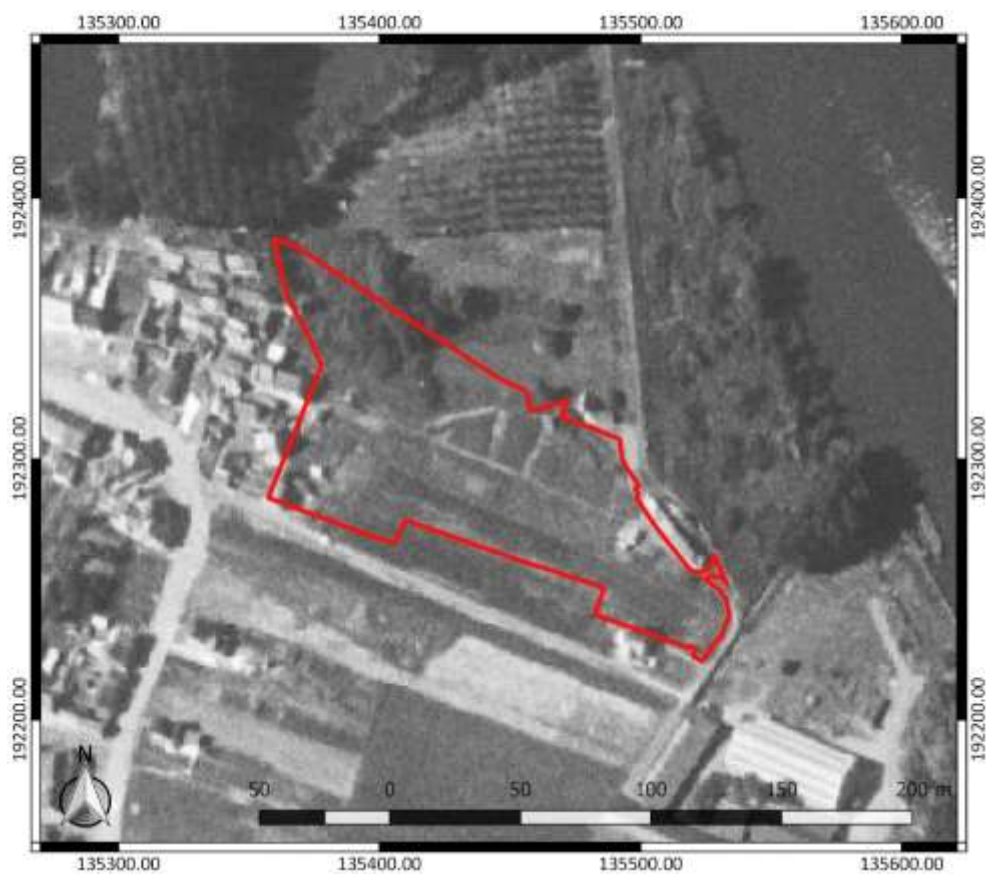
Op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 33) is bebouwing te zien in het zuidwesten en het oosten van het projectgebied. Centraal loopt nog steeds een pad of een weg. Het noordwestelijke deel van het terrein is bebost. Het overige deel van het onderzoeksgebied wordt door gras ingenomen. Ten zuiden van het terrein is een weg aangelegd. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 34) toont een gelijkaardig beeld. Op een recente luchtfoto (Figuur 15) is geen bebouwing meer te bemerken binnen het onderzoeksgebied. Het terrein lijkt in gebruik te zijn als opslagplaats.

Figuur 31: Topografische kaart uit 1864 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 32: Topografische kaart uit 1930 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 33: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 34: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 35). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Bij baggerwerken ter hoogte van het Scheldetraject tussen Moerzeke/Kastel en Baasrode (CAI ID 1146) kwam een losse vondst uit de steentijd aan het licht. Daarnaast kwamen er enkele metalen objecten uit de midden- en late bronstijd tevoorschijn. Het gaat om een beschadigd bronzen tongzwaard, een bronzen hieldolk, een geoorde bronzen hulsbijl en bronzen vishaken. Daarnaast werd er ook nog een losse metaalvondst uit de vroege middeleeuwen aangetroffen.⁸

Op locatie CAI ID 1280, ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, bevond zich een herenhuis dat in 2007-2008 gesloopt werd. Bij de sloop kwamen resten van het verdwenen gewaande "Hof van Peene" aan het licht. Er werd een draaitrap ontdekt en er werden een aantal kelders met tongewelf gevonden. Vervolgens werd er een opgraving uitgevoerd waarbij er resten van verschillende fasen werden aangetroffen. Er zijn onder meer enkele aardewerkscherven uit de Merovingische en Karolingische periode gevonden. Het gaat om residueel materiaal dat niet met specifieke sporen in verband staat. De vondst van deze scherven wijst op vroegmiddeleeuwse activiteit in de regio. Verder is er hier een 13de-eeuwse perceelsgreppel vastgesteld, die wijst op een gebruik van het terrein als landbouwareaal. Op het einde van de 13de eeuw of in het begin van de 14de eeuw kreeg het terrein een nieuwe bestemming als woonareaal. Er werden onder meer restanten van een haard met bijhorende leemvloer en een bakstenen kelder uit deze periode opgegraven. De keldervulling (bestaande uit verbrande leembrokken) wijst op vakwerkbouw. Het gebouw ging in het midden of in de tweede helft van de 14de eeuw in vlammen op. Er werden ook een tweetal kuilen uit deze fase aangetroffen.⁹

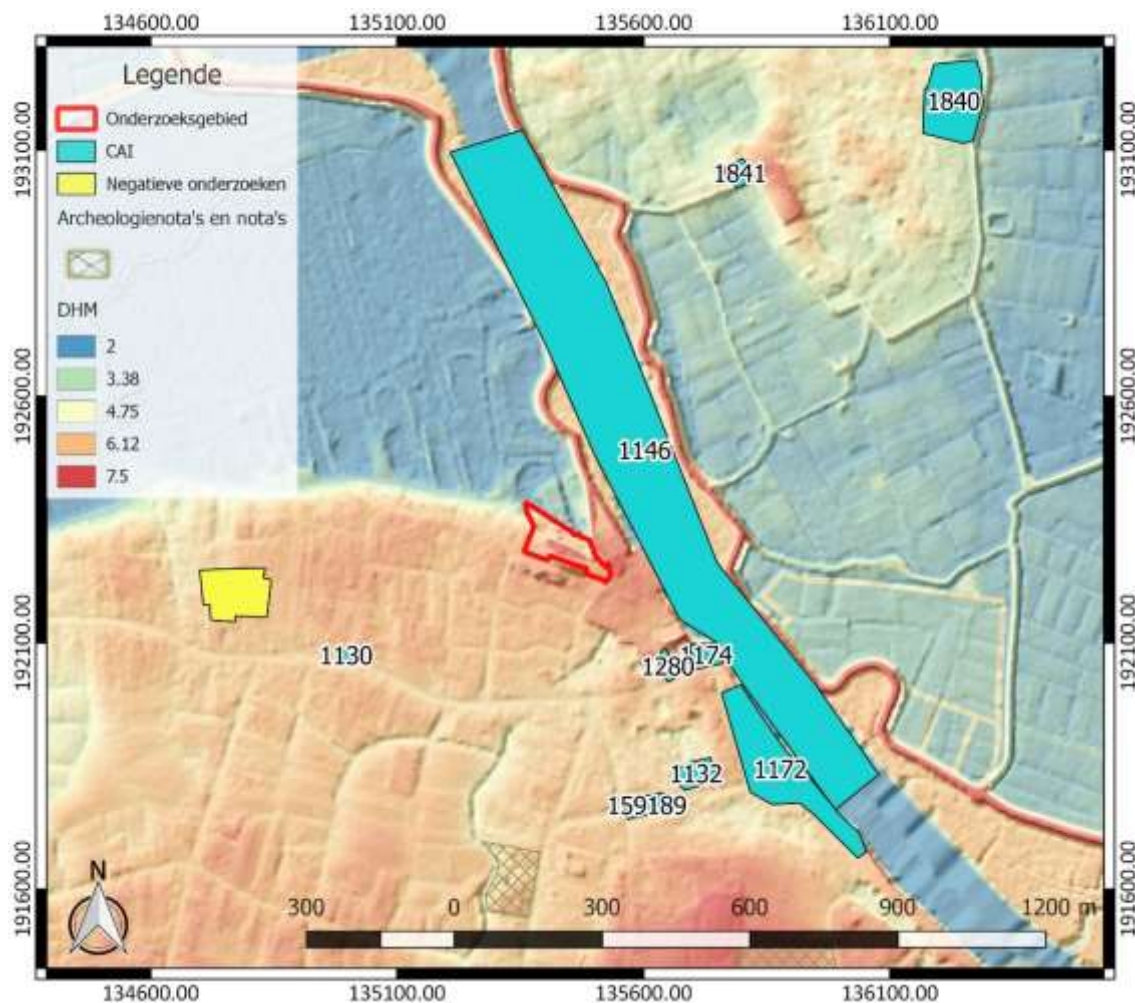
Wellicht werd in de 15de eeuw een steenbouw (baksteen en kalkzandsteen) opgetrokken op locatie CAI ID 1280. Het gaat om het zogenaamde Hof van Peene, het verblijf van de adellijke heren van Halewijn. Mogelijk werd het pas in het derde kwart van de 15de eeuw gebouwd. Van deze fase werden funderingen teruggevonden. Het hof had een bolvormige spitstoren. Het gebouw zou tijdens de godsdienstoorlogen op het einde van de 16de eeuw vernield zijn. De terreinopbouw suggereert dat de zone ten noorden van het hof in de post-middeleeuwen omgevormd werd tot een (sier)tuin. Onder het trottoir zijn bakstenen muren teruggevonden die haaks op de richting van de straat georiënteerd zijn. Voorts werd er een zegel van Heinderic van der Hert, een schepen van de stad Dendermonde, gevonden. In de 17de en 18de eeuw was op deze locatie de vergaderplaats van de Schepenbank van Baasrode gevestigd. Cartografische bronnen tonen een rechthoekig huis, dat wellicht een restant was van een groter gebouw met grillige vorm op het huidige en het aanpalende perceel. In 1865 liet eigenaar Frederik Steeman-Verheyen een U-vormig gebouwencomplex oprichten achter de woning. Het gebouwencomplex deed dienst als brouwerij. In 1955 werd de brouwerij omgevormd tot magazijn. Na de sloop van het huis aan de straat werd er een nieuw appartementsgebouw met kantoor opgericht.¹⁰

⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1146, Scheldetraject tussen Moerzeke/Kastel en Baasrode (geraadpleegd op 28 januari 2020)

⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1280, Hof te Baasrode/Hof te Peene (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Site Hof van Peene met brouwerijgebouwen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48485> (geraadpleegd op 28 januari 2020)

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1280, Hof te Baasrode/Hof te Peene (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Site Hof van Peene met brouwerijgebouwen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48485> (geraadpleegd op 28 januari 2020)

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied bevindt zich ook de Parochiekerk Sint-Ursmarus (CAI ID 1174), die teruggaat tot in de volle middeleeuwen. De oudste vermelding dateert uit 1139. Het eerste kerkje, dat toegewijd was aan Onze-Lieve-Vrouw, werd na verloop van tijd te klein. In 1500 werd er een nieuwe gotische kerk met een dubbele kruisbeuk en een westtoren gebouwd. De nieuwe kerk werd toegewijd aan de Heilige Ursmarus. Het kerkgebouw raakte zwaar beschadigd bij de belegering van Baasrode door Waalse troepen in 1578. De hele parochie werd daarna geteisterd door herhaaldelijke branden en oorlogen. De kerk werd pas in 1677 gerestaureerd. Hierbij werd op de toren een nieuwe spits in renaissancistische stijl geplaatst. Na oorlogsverrichtingen in het midden van de 18de eeuw werd de kerk in 1779 vergroot en heringericht. In 1830 werd de kerk opnieuw uitgebreid met de bouw van een nieuw koor. In 1837 werd de voormalige begraafplaats rondom de kerk geruimd. Later werden er nog verschillende herstellingswerken uitgevoerd.¹¹

Figuur 35: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1174, Parochiekerk Sint-Ursmarus (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Parochiekerk Sint-Ursmarus [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48901> (geraadpleegd op 28 januari 2020)

Verder is ten zuidwesten van het onderzoeksgebied de Broekkouterkapel of Broekkantkapel (CAI ID 1130) uit de 18de eeuw gelegen. Volgens de legende werd in 1713 een houten kapelletje aan een boom aangebracht na een goddelijke verschijning. De eerste stenen kapel werd gebouwd in 1721-1722. De kapel was in 1757 reeds te klein en werd vervangen door een grotere kapel. In 1860 werd deze kapel op haar beurt gesloopt en vervangen door de huidige kapel in neogotische stijl.¹²

Ook in de iets ruimere omgeving zijn er nog enkele archeologische waarden aanwezig. Op het Dorpsplein (CAI ID 159189), ten zuidzuidoosten van het terrein, werd een grachtstructuur met aardewerk uit de volle middeleeuwen gevonden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hier een bunker opgericht.¹³

Ter hoogte van locatie CAI ID 1840 (in Moerzeke), op enige afstand ten noordoosten, bevond zich een site met walgracht die teruggaat tot in de late middeleeuwen. Het domein was in het bezit van de cisterciënzerabdij van Sint-Bernards in Hemiksem. De monniken verkregen het terrein in 1259 en richtten er een groot omwald uitbatingencentrum (grangium) of "uithof" op. Het met grachten en wallen omsloten abdijsgoed werd in 1420 vermeld als "'tgoed te gastelle of ter muelken". Hier verbleven aanvankelijk lekenbroeders van de Sint-Bernardsabdij. Het goed was ook nog gekend als het "Hof ter Muncken", "Grangie", en ook als "Schaelienkamer" of "Schalle-huys". Bij verwoestingen op het einde van de 16de eeuw bleven een aantal gebouwen van de centrale hoevesite overeind. Het gaat onder meer om de kapel en de Schaliënkamer. De lekenbroeders hadden de pachthoeve van het abdijsdomein inmiddels verlaten en het Schaliënhuis werd de woning van de dijkgraaf. In 1789-1790 werd nog een nieuwe brouwerij en een "nieuwe kamer" bekostigd door de abdij. Na de afschaffing van de Sint-Bernardsabdij in 1797 kwam de deels omgrachte site met brouwerij bij andere eigenaars terecht. De brouwerij werd vergroot in 1855 en het huis werd herbouwd in 1869. In 1885 werd het brouwerijgebouw vergroot. De gebouwen werden later nog meermaals verbouwd en uitgebreid. De brouwactiviteit zou in 1940 zijn stopgezet.¹⁴

Er bevinden zich ook nog resten uit de nieuwe tijd in de omgeving. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, op locatie CAI ID 1172, bevonden zich in de nieuwe tijd vijf scheepstimmerwerven, onder andere de scheepswerf van Van Praet-Dansaert en de scheepswerf van Van Damme. De scheepstimmerwerven zouden teruggaan tot in de 16de eeuw. De vroegere scheepswerf Van Praet-Dansaert is één van de oudste, mogelijk zelfs de oudste, nog volledig intacte Vlaamse scheepswerf met bewaarde droogdokken, werkhuizen, burelen, loodsen en werktuigen. De bewaarde droogdokken voor houten schepen van de scheepswerven van Van Damme en van Van Praet-Dansaert zijn te dateren in de 19de eeuw. Na de overstap van hout- naar metaalbouw in 1894-1895 werden de werven gemoderniseerd. Toen werden er ook nieuwe ateliers en werkhuizen opgericht. In de jaren 80 van de 20ste eeuw werd de scheepsbouwonderneming beëindigd. De provincie Oost-Vlaanderen kocht de werf en bouwde die om tot een erfgoedcentrum voor het varend erfgoed in Vlaanderen. Het woonhuis van scheepsbouwer Van Damme kreeg een nieuwe functie als scheepvaartmuseum.¹⁵

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1130, Broekkouterkapel (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Broekkantkapel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48896> (geraadpleegd op 28 januari 2020)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 159189, Dorpsplein I (geraadpleegd op 28 januari 2020)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1840, Kastel (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: de Villa [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/84790> (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Brouwerijgebouw [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/84791> (geraadpleegd op 28 januari 2020)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1172, Dokken/De Zaten (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Scheepswerven Van Praet-Dansaert en Van Damme [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48497> (geraadpleegd op 28 januari 2020)

Historische kaarten geven ter hoogte van CAI ID 1132, tevens ten zuidoosten van het terrein, ook nog een verdwenen site met walgracht weer. In 1610 werd hier een pastorie opgericht. Een eerdere pastorie bevond zich in de nabijheid van de kerk maar werd tijdens de Beeldenstorm in de 16de eeuw vernield. De nieuwe pastorie was een omweld gebouw met een brugje en een dreef. In de tuin bleef de omwalling gedeeltelijk zichtbaar. De pastorie raakte in de 19de eeuw in verval. In 1850-51 werd een nieuwe pastorie gebouwd. Het gebouw werd dicht bij de straat opgericht.¹⁶ Een andere cartografische indicator uit de nieuwe tijd is de Ganzenberg molen in Moerzeke (CAI ID 1841), ten noordoosten van het onderzoeksgebied. De molen gaat minstens terug tot in de 18de eeuw.¹⁷

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het terrein bevindt zich nabij de Zeeschelde, ter hoogte van de steile valleirand van de Scheldevallei. Dat uit zich op het terrein met een hoogteverschil dat start bij 2,0 m TAW in het noorden tot 12,9 m TAW naar het zuiden van het terrein. Op de bodemkaart is deze overgang duidelijk waarbij de bodem evolueert van zeer natte kleibodems in het lager gedeelte in het noordoosten, naar matig droge zand- en zandleembodems op de rest van het terrein.

Bij baggerwerken zijn in de Zeeschelde, naast het plangebied, vondsten vnl. uit de bronstijd gedaan. Het gaat vermoedelijk om een zogenaamde rituele depotvondst uit die periode. Verder liggen er een aantal 16de-eeuwse scheepstimmerwerven in de buurt. Ook de andere CAI-locaties in de regio verwijzen naar middeleeuwse of jongere erfgebonden sites als sites met walgracht, molens, kerken of kapellen.

Bronnenonderzoek naar historische en topografische kaarten en luchtfoto's geven aan dat het terrein lang braak lag en dat er ook een vijver op het laagstgelegen deel in het noorden aanwezig was. Het is ook duidelijk dat er altijd een weg tot weg langs of doorheen het terrein liep, zoals men met deze plannen terug wil realiseren. In de 20ste eeuw kwam er een dijk in het noorden van het terrein en centraal liep een weg.

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1132, Verdwenen walgrachtsite-Pastorij (geraadpleegd op 28 januari 2020); Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Pastorie Sint-Ursmarusparochie [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/48854> (geraadpleegd op 28 januari 2020)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1841, Ganzenberg molen (geraadpleegd op 28 januari 2020)

Wat is de impact van de geplande werken?

Het onderzoeksgebied omvat een zone van 11.170 m² waarvoor een aanvraag van gewijzigd reliëf wordt ingediend. In het noorden van het terrein, binnen een zone van ca. 1665 m², wordt een nieuwe weg voor voetgangers en fietsers aangelegd (Figuur 5). Het gaat om de realisatie van een tracé tussen buurtweg nr. 14 (de Broekkantstraat) en de Schelgedijk. Langs het centrale en westelijke deel van de nieuwe weg wordt een gracht aangelegd. In het noordwesten van het terrein wordt beplanting (bosplantsoen) voorzien. De weg wordt aangelegd in cementbeton met een onderliggende steenslagfundering en zal een dikte hebben van ca. 55 cm. In de onderste laag van de weg wordt een pvc-buisje aangelegd.

De geplande werken zijn te situeren in een zone waar in het verleden een vijver aanwezig was en die ondertussen opgehoogd werd. De geplande werken hebben een beperkte verstoringsdiepte. Ze blijven grotendeels binnen het opgehoogde deel van het terrein en ook binnen het reeds verstoorde deel waar vroeger een vijver aanwezig was. Bijgevolg komen we tot het besluit dat de bijkomende negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief beperkt is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het laaggelegen deel van het onderzoeksgebied in een zeer nat gebied ligt. De nieuwe werken die op het terrein zullen plaatsvinden, zijn grotendeels gesitueerd ter hoogte van een voormalige vijver. Inmiddels werd het terrein opgehoogd. De geplande werken blijven grotendeels beperkt tot het opgebrachte pakket. Dit betekent dat de bijkomende negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief erg beperkt is. Hierdoor is het potentieel op kennisvermeerdering in geval van verder archeologisch onderzoek op het terrein te beperkt om de kosten ervan te verantwoorden. Daarom worden geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht in het kader van de geplande werken.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het laaggelegen deel van het onderzoeksgebied in een zeer nat gebied ligt. De nieuwe werken die op het terrein zullen plaatsvinden, zijn grotendeels gesitueerd ter hoogte van een voormalige vijver. Inmiddels werd het terrein opgehoogd. De geplande werken blijven grotendeels beperkt tot het opgebrachte pakket. Dit betekent dat de bijkomende negatieve impact van de geplande werken op het bodemarchief erg beperkt is. Hierdoor is het potentieel op kennisvermeerdering in geval van verder archeologisch onderzoek op het terrein te beperkt om de kosten ervan te verantwoorden. Daarom worden geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht in het kader van de geplande werken.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Louis, A., 1974: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Dendermonde 57W*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2020)

<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2020)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2020)

<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2020)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2020)

<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2020)

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2020)

<https://www.onderzoeksbalans.be>

Toerisme Dendermonde (2020)

<https://www.toerismedendermonde.be/product/769/voorstelling-van-baasrode>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

